

Az operatív programok értékelése 2022. március

Magyarország várhatóan az alábbi összegekre lesz jogosult¹:

- 22 271.2 millió euró az ERFA, ESZA+ és Kohéziós Alapból;
- 261.1 millió euró a Méltányos Átállást Támogató Alapból és
- 258.8 millió euró az Európai Területi Együtműködés keretéből.

Magyarország ezeket az összegeket nyolc operatív program mentén kívánja elkölteni a 2021-2027-es időszakban: Digitális Megújulás, Emberi Erőforrás Fejlesztési, Integrált Közlekedésfejlesztési, Gazdaságfejlesztési és Innovációs, Terület- és Településfejlesztési, Környezeti és Energiahatékonysági, Halászat, valamint Végrehajtási Operatív Program Plusz. Az értékelés megírásának időpontjában az OP-k legfrissebb elérhető változatai a 2021. szeptember 30-án kelt tervezetek. (Két OP, azaz a Terület- és Településfejlesztési OP Plusz és a Digitális Megújulás OP Plusz (DIMOP) esetében az új tervezetek 2021. december 1-jén kerültek fel a kormány honlapjára. Ezért az értékelés részben ezekre a frissített változatokra támaszkodik).

Az éghajlatvédelmi intézkedéseket legközvetlenebbül a Környezeti és Energiahatékonysági, a Gazdaságfejlesztési és Innovációs, valamint a Terület- és Településfejlesztési és az Integrált Közlekedésfejlesztési OP Plusz célozza és befolyásolja. Az alábbi értékelés elsősorban az első három operatív programra összpontosít, de néhány javaslat erejéig kitér az Integrált Közlekedésfejlesztési, a Digitális Megújulás és a Végrehajtás OP Plusz programokra is.

- **Az operatív programok elemzik-e részletesen, hogy mi szükséges az Európai Zöld Megállapásban foglalt klímacélok eléréséhez (55%-os ÜHG-kibocsátás, biodiverzitási stratégia, körforgásos gazdaság)? A kiválasztott prioritások tükrözik-e egy ilyen elemzés megállapításait?**

Biológiai sokféleség

A programokat alapvetően technokrata megközelítés jellemzi. A biológiai sokféleségre gyakorolt hatásokat nem mérték fel.

2024-ig az MMF források 7,5%-át, 2026-ig pedig 10%-át kell a biológiai sokféleség megőrzésére fordítani. Jelenleg a források mindössze 5,66%-a célozza a biológiai sokféleség megőrzését, és ez az előirányzat egyetlen programhoz (KEHOP Plusz) köthető. Ezek a programok, bár az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás és az éghajlatváltozás mérséklése tekintetében ambiciózusabbak, mint korábban, nem úgy tekintenek a biológiai sokféleség megőrzésére mint a gazdasági és éghajlati célok elérésének eszközére.

¹ <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/2021-2027-EU-allocations-available-for-programming/2w8s-ci3y/>

A biológiai sokféleség megőrzése még mindig egy apró, különálló (szigetszerű) elem a gazdasági növekedést célzó óriási projektek között.

Javaslat: A biológiai sokféleség megőrzésének az éghajlati célok elérését szolgáló eszközként való alkalmazása a programok középpontjában kell, hogy álljon.

A biológiai sokféleségre vonatkozó célokat és intézkedéseket fokozni kell: a biológiai sokféleség megőrzéséhez több pénzügyi forrásra van szükség, és azt érdemben be kell építeni a gazdasági és helyi fejlesztési projektekbe. Példák [itt](#)² található.

A programokat és projekteket "biodiverzitás-biztosítani" kell (a biológiai sokféleségre gyakorolt hatásukat vizsgálni, a káros hatásokat minimalizálni, a kedvező hatásokat maximalizálni). A módszertan [itt](#)³ található.

A társadalom megfelelő hozzáállása kialakítás céljából javasoljuk önálló civil szemléletformáló projektek támogatását a KEHOP Plusz keretein belül a természetvédelemmel foglalkozó prioritáson belül.

Éghajlati hatások

A partnerségi megállapodás 2030-ig szóló jövőképe tartalmazza az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését; ennek mértéke azonban nincs meghatározva. Természetesen mind a Partnerségi Megállapodás, mind az operatív programok hosszasan taglalják a fő kihívásokat és a kiválasztott szakpolitikai intézkedések indoklását. Ezek azonban jobbra ágazatspecifikusak, a környezeti és éghajlati megfontolásokat eltérő mértékben veszik figyelembe; azaz az OP-k nem következetesek és nem azonos színvonalúak e tekintetben. Pl. a gazdasági innovációra és a humán erőforrás-fejlesztésre vonatkozó OP-k és kezdeményezések meglehetősen klasszikus megközelítést alkalmaznak, míg a közlekedési OP néhány "zöld" intézkedés (tömegközlekedés és vasút) mellett zöldnek tekintett, de egyértelműen káros intézkedéseket (a Duna víziút fejlesztése) és számos káros intézkedést (útfejlesztés) tartalmaz. Nyilvánvaló, hogy a Környezeti és Energiahatékonysági OP Plusz (és bizonyos mértékig a Terület- és Településfejlesztési OP Plusz) az, amely a legalaposabban értékeli a környezeti és éghajlati kihívásokat, és a legtöbb erőfeszítést teszi ezek kezelésére.

Javaslatok:

Az energiahatékonysági és a megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos projekteket is összefüggéseikben kell értékelni. Amint az alábbi értékelésből kiderül, Magyarországnak jelentősen növelnie, átalakítania és diverzifikálnia kell e tételek finanszírozását annak érdekében, hogy 2050-ig folyamatosan haladjon az éghajlat-semlegesség elérésének útján. Az alacsony jövedelmű háztartásoknak többéves, vissza nem térítendő támogatási rendszerre van szükségük magas (pl. 95%-os) támogatási intenzitással, amely ösztönzi a mélyfelújítást (bónuszpontokkal). Az átlagos/közepes jövedelmű háztartásoknak többéves, visszatérítendő hitelre / támogatási rendszerre van szükségük (30-40%-os támogatási intenzitással), amely a mélyreható energetikai felújításokra összpontosít, a lakás/ház alapvető energetikai

² <https://bankwatch.org/publication/when-nature-shows-the-way-supporting-biodiversity-for-europe-s-green-recovery>

³ <https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/comm2006/pdf/cfbp%20-%20Cohesion%20funds.pdf>

teljesítményének szintjétől függően minimális felújítási szintet határoz meg, és bónuszpontokat ad hozzá. A cél az, hogy elkerüljük a lock-in hatást, és biztosítsuk, hogy az érintett lakóépületek a végén megfelelő hőszigeteléssel és felújított nyílászárókkal rendelkezzenek, valamint átálljanak tiszta fűtési rendszerre. Az előzetes és utólagos energiaauditot az erre a célra létrehozott kamarának vagy energetikai szakértői hálózatnak kell elvégeznie, amelynek kapacitásépítését és magát az auditot uniós és állami forrásokból kell fedezni.

A közösségi energiát illetően támogatni kell az alulról felfelé építkező megközelítést, ahol az operatív programok (és a HET) biztosítják, hogy a támogatott megújulóenergia-közösségek alulról jövő, közösségi alapúak legyenek, és a kedvezményezettek megfelelő segítséget kapjanak közösségienergia-projektjük megtervezéséhez, megvalósításához, fejlesztéséhez és fenntartásához a közösség javára.

Körforgásos gazdaság

A Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Program Plusz célja továbbá, hogy hozzájáruljon a körforgásos gazdaság kialakításához. A megközelítés azonban csak részben megfelelő (pl. a "körforgásos gazdaság" prioritás nagyrészt a szennyvíztisztításról és az ivóvízellátásról szól, nem tartalmaz semmi innovatív kezdeményezést a körforgásos gazdaság előmozdítására; további példák az egyes témakörökre vonatkozóan alább).

A Partnerségi Megállapodásból származó, következő idézet a jól mutatja a kormány éghajlat-politikai megközelítésmódját: "A klímavédelmi beavatkozások ellenére egy rövid átmeneti időszakot leszámítva az érintett térségek foglalkoztatottsága tovább javul."⁴

- **Összhang az "Írány az 55%!" csomaggal; az ambíció szintje, kapcsolódás a NEKT-hez**

A klímacélokot a dokumentumok általánosságban említik, anélkül, hogy külön utalnának az Európai Zöld Megállapodásra, a "Írány az 55%!"-ra vagy más fokozott kötelezettségvállalásokra.

A Partnerségi Megállapodás leszögezi: "Magyarország a klímacélokot támogató PO2-es szakpolitikai cél alatt tervezi a források legnagyobb részét, mintegy 28%-át felhasználni." A Partnerségi Megállapodás 12. fejezetében az alábbiak szerint jelöli meg az alapokra vonatkozó előzetes éghajlat-politikai hozzájárulási célt: ERFA 30%; Kohéziós Alap 65%⁵. Ez a szó szoros értelmében összhangban van a közös rendelkezésekről szóló rendelet azon követelményével, hogy az ERFA legalább 30%-át és a Kohéziós Alap 37%-át éghajlatpolitikai intézkedésekre kell fordítani, sőt, még meg is haladja azt.

⁴ Idézet a 2021.09.30-i tervezetből. A hivatalosan benyújtott változatban ez a mondat a következőre szelődött: "Egy rövid átmeneti időszakot leszámítva az érintett térségek foglalkoztatottsága javul."

⁵ A hivatalosan benyújtott változatban: ERFA 4 488 401 489 (32,2%) és KA 1 681 742 348 (64,6%).

A Partnerségi Megállapodás hivatalosan benyújtott változata szerint tehát ERFA-ból 4488,4 millió EUR és Kohéziós Alapból 1681,7 millió EUR fordítódik éghajlati célokra. Ehhez hozzáadva a Helyreállítási és Ellenállóképességi Alapból a magyar HET szerinte éghajlati célokra szánt 1033,89 millió eurót, **7203,99 millió eurót kapunk mint a 2021 - 2027 (- 2029) időszakban Magyarország által klímacélokra fordítandó összeget.**

A NEKT ezt írja: “A vizsgált 2016 és 2040 közötti időszakban a WAM forgatókönyv pótlólagos, teljes diszkontált rendszerköltése 20 401 milliárd forint, melynek éves átlagos értéke 582,9 milliárd forint. (...) A diszkontálás a 2016. évre történt, 5%-os hosszú távú diszkontráta mellett. A modell a költségeket euróban számolja, amelyet egy hosszú távon konstansnak feltételezett, 310 HUF/EUR árfolyamon váltottunk át.” Feltételezve, hogy a költségek minden évben azonosak lesznek (ami nyilvánvalóan nem így lesz), a 2021-2027-es időszakra (7 év) **13 160 millió EUR beruházási igényt** kapunk. Ha ezt összevetjük a kohéziós forrásokból és az RRF-ből származó juttatásokkal, és figyelembe vesszük, hogy a 2020 elején elfogadott NEKT még nem jelölt ki ambiciózusabb éghajlati célokat (továbbra is csak 2030-ig 40%-os ÜHG-csökkentést céloz) és ezért költségszámításait a valós igényekhez képest szerénynek kell tekinteni, **az európai uniós forrásokból származó magyarországi juttatások csak a beruházási igények kevesebb mint felét kívánják fedezni.**

A programok tervezett forrásfelhasználása több lehetőséget is elszalaszt: valódi ösztönzők a körforgásos gazdaság fejlesztésére, az energiahatékonysági felújítás nagyobb arányú finanszírozása, a megújuló energiaforrások szélesebb választéka stb. Továbbá az OP-k bizonyos mértékig még mindig finanszíroznak káros beruházásokat (pl. közúti közlekedés).

- **A “jelentős károkozás elkerülésének” (DNSH) horizontális elve: az értékelés minősége, módszertana; az SKV és a DNSH folyamat kapcsolata**

A “jelentős károkozás elkerülése” (DNSH) elve alkalmazásának alig találjuk nyomát az OP-kban, alig hivatkoznak rá. A Partnerségi Megállapodás szerint “Magyarország vállalja, hogy figyelembe veszi a „Ne okozz jelentős kárt elvet” az összes szakpolitikai célkitűzés alá tartozó beruházásai tekintetében.” Az Integrált Közlekedésfejlesztési OP Plusz megjegyzi: “A jelentős károkozás elkerülése horizontális elv program szintű elvárásai a program szintű SKV elkészítése révén kerülnek érvényesítésre.” A jelenleg elérhető tervezetekben nem találtunk hivatkozást a 2021/C 58/01 sz. Bizottsági közleményre (Technikai iránymutatás a jelentős károkozás elkerülését célzó elvnek a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszközzel szülő rendelet keretében történő alkalmazásáról), sem a [Bizottságnak a "ne okozz jelentős kárt" elvének a kohéziós politika keretében történő alkalmazásáról szóló magyarázó feljegyzésére](#)⁶. Az SKV-knak elvileg erősebb biztosítékokat kell nyújtaniuk a környezeti szempontoknak a tervezésbe való beépítése tekintetében, mint a “ne okozz jelentős kárt” elvnek.

⁶ Ugyanez a dokumentum elérhető még: <https://www.interact-eu.net/download/file/fid/24579>

Javaslatok:

A TEN-T Duna folyosó esete azt mutatja, hogy nem csak az OP vagy a HET egyes intézkedéseinek környezeti hatását kell értékelni (vagy a DNSH alapján értékelni); a beruházásokat összefüggéseikben és összetettségükben kell vizsgálni. (Nem számít, hogy egy adott projekt kevésbé károsítja a környezetet, ha más, a CEF-ből vagy más forrásokból finanszírozott, ugyanahhoz a fejlesztési koncepcióhoz hozzájáruló projektek hatalmas környezeti károkat okoznak.) Emellett több beruházásnak (pl. kikötőfejlesztés a Dunán) önmagában nem lenne értelme, ha nem egészítené ki több más, CEF-ből vagy más forrásból finanszírozott beruházás. Ezért ezeket a beruházásokat az IKOP Pluszról szóló fejezetben ismertetett okok miatt csomagban kellene kivonni minden finanszírozási programból.

- **Megújuló energiaforrások: a tervezett támogatási és beruházási lépték és a nemzeti célok viszonya**

KEHOP Plusz: Az operatív program célja, hogy 2029 végéig 860 MW megújulóenergia-kapacitás telepítését támogassa, amely évente 73 300 MWh energiát (beleértve a hőt és a villamos energiát) termelne.

TOP Plusz: Az intézkedéshez kapcsolódó mutatók (2021. dec.1. OP verzió) nem teszik lehetővé annak értékelését, hogy ez az OP mennyiben járulhat hozzá a nemzeti megújulóenergia-célkitűzéshez.

A NEKT szerint a megújuló energiaforrásokból származó villamosenergia-termelő kapacitásoknak 2030-ban el kell érniük a 7697 MW-ot, és évente 11289 GWh villamos energiát kell termelniük. A KEHOP Plusz célkitűzései ehhez csak kis mértékben járulnak hozzá.

- **Kapcsolat a HET-tel: szinergiák, hivatkozások, kapcsolódó intézkedések stb.**

A HET legutolsó elérhető változata (a kormány által jóváhagyott és az Európai Bizottsághoz benyújtott változat) tartalmaz egy táblázatot, amely minden ágazatra vonatkozóan bemutatja a különböző finanszírozási programok egymást kiegészítő jellegét, azaz, hogy mely fejlesztési intézkedéseket melyik programból (melyik OP vagy a HEE) javasolják finanszírozni. Ezt a táblázatot természetesen frissíteni kell, amint az Európai Bizottság jóváhagyta a HET-et és az OP-kat véglegesítették.

Az egyes operatív programok értékelése a biológiai sokféleség védelme, az éghajlatváltozás elleni fellépés és az energetikai átállás (energiaátmenet) terén elért teljesítményük alapján

Környezeti és Energiahatékonysági OP Plusz (KEHOP Plusz)

A KEHOP Plusz a **biológiai sokféleség** megőrzésének egyik legfontosabb pénzügyi forrása Magyarországon, azonban becslésünk szerint ennek a forrásnak csak 21,27%-a járul hozzá közvetlenül a biológiai sokféleség megőrzéséhez.

Energiahatékonyság, hozzájárulás a Felújítási Hullámhoz (Renovation Wave):

Ahogy a hazai 2030-as energiahatékonysági cél nem ambiciózus, úgy a KEHOP Plusz sem az.

Az energiahatékonysági kötelezettségi rendszer (EKR) 2021-ben indult, de aligha helyettesítheti a lakóépületek felújítására szánt közvetlen uniós alapokból származó támogatásokat, még akkor sem, ha a KEHOP Plusz visszatérítendő, vissza nem térítendő támogatások és pénzügyi eszközök kombinációját tervezi. A KEHOP Plusz az EKR és ESCO-k kombinálását is tervezi, de elsősorban középületek esetében. A háztartási energiahatékonysági beavatkozásokat elsősorban az EKR-en keresztül tervezik finanszírozni, de kisebb mértékben - "alternatív intézkedésként" - a kötelezettségi rendszeren kívül is az épületek tulajdonosainak és/vagy fenntartóinak közvetlen támogatásával. Az operatív program célja, hogy minden felújítás legalább közepes mélységű legyen, ami nem azonos a komplex, komplex, mélyreható felújítás (különösen a mélyfelújítás: 60% feletti energetikai javulás, amely a Magyar Energiahatékonysági Intézet (MEHI) elemzése szerint szükséges, a lock-in elkerüléséhez is) céljával.

Miért gondoljuk, hogy az EKR-rel kapcsolatos jelenlegi tervek nem felelnek meg teljes mértékben a Felújítási Hullám célkitűzéseinek:

1. Az EKR célja, hogy az energiahatékonysági beruházásokat piaci alapon a legnagyobb energiafelhasználású és legnagyobb energiahatékonysági potenciállal rendelkező, valamint a legrövidebb megtérülési idővel rendelkező területekre irányítsa. A háztartások mélyreható felújításai nem ilyenek, és még az EKR keretében történő extra ösztönzés⁷ mellett is kihívást

⁷ KEHOP Plusz 2021. okt.8-i verzió, 15. o. 1.táblázat Indoklás oszlop:

“A jellemzően nagyvállalatoknak minősülő kötelezettek számára visszatérítendő (VT) és vissza nem térítendő (VNT) támogatások aránya a végső kedvezményezett szerint kerül differenciálásra, annak érdekében, hogy a kötelezettek a hosszabb megtérülési idővel rendelkező, nagyobb beruházási és likviditási igényvel járó épületenergetikai mélyfelújításokat is végrehajtsák a végfogyasztóknál, továbbá a kötelezettek az energiamegtakarításból eredő terheiket a fogyasztókra ne tudják áthárítani.

jelentenek. Emellett a mesterségesen rögzített háztartási energiaárak tovább hosszabbítják a megtérülési időt, különösen a mélyreható felújítások esetében.

2. A tervezett háztartási felújítás- mennyisége jóval kisebb, mint a szükséges 100 ezer háztartás/év felújítási arány vagy a felújítási hullám által megkövetelt arány. Tervezett mutatók: 2024-ig csak 4500 háztartás újul meg OP-ból, 2029-ig 27 000 háztartás. A 042-es kódszámú beavatkozástípusra (a meglévő lakásállomány energiahatékony, az energiahatékonsági kritériumoknak megfelelő felújítása, demonstrációs projektek és kísérő intézkedések) mindössze 187 140 000 eurót allokálna a kormány.

A középületek esetében a mutató csak 180 000 m² felújított terület 2024-ig, 1 millió m² 2029-ig.

A KEHOP Plusz 5. prioritásként a területi igazságos átmeneti tervek keretében (3 magyarországi "szénrégiós" megyére - BAZ, Heves és Baranya - vonatkozóan) 2024-ig 215 háztartást, 2029-ig 3518 lakást újítanak fel, 49 millió euró finanszírozással. Remélhetőleg a véglegesített tervek ill. a pályázati felhívások specifikálják majd a kedvezményezettek kiválasztási folyamatát, azaz a pontos célzást, és a felújítások mélységét, feltételeit. Az energiahatékonsági vonatkozású feljogosító feltétel (Stratégiai politikai keret a lakóépületek és a nem lakáscélú épületek energiahatékonság céljából történő felújításának támogatására) teljesülését gátolja, hogy a közel nulla épületek arányára vonatkozó követelményrendszer alkalmazására megállapított határidőt a kormány rendelettel elhalasztotta.

Fűtés

A távfűtés energiahatékonságának javítását a KEHOP Plusz szétválasztja a távfűtés megújuló energia alapra helyezésétől, ez utóbbit külön intézkedés keretében kezeli. Csupán új távhőrendszerek, valamint távhőrendszerek összekötése kapcsán szabja feltételül, hogy biztosított legyen "a megújuló alapú működés és nagy a hőigénysűrűség". Negyedik generációs távfűtési rendszerek kialakításáról nem esik szó a KEHOP Pluszban, holott ez a kielégítendő energiaigényt nagy mértékben csökkenthetné. (Ellenkező esetben pedig nem biztosított, hogy a hőenergiát tiszta forrásból állítsák elő, másrészt a hatékonyabb távhőrendszereken szállított hőmennyiség jelentős része a végfelhasználóknál veszendőbe megy.) Ígéretes ugyanakkor, hogy az anyag megjegyzi - bár érthetetlen, hogy miért csak az EUSDR kapcsolódás apropóján: "Az intézkedés az EUSDR beágyazási eljárás során, a PA2 prioritási területen azonosított kiemelt fellépések közül a 2. fellépéshez (Az energiahatékonság és a megújuló energia épületekben és fűtési rendszerekben történő felhasználásának ösztönzése, beleértve a távfűtést és a hűtési és kombinált hűtési és energiatermelő létesítményeket) járul hozzá, **a meglévő épületállomány mélyfelújításának ösztönzésével** és megújuló energiaforrások integrálásával mind egyedi mind közösségi szinten." - azonban ennek garanciáit az OP-ban egyelőre nem látjuk. Az ide vonatkozó

Az EKR mellett az ESCO konstrukció is használható, ahol a beruházás, a beruházást lebonyolító ESCO cég támogatásával közvetve, vagy – az épületek fenntartójának/tulajdonosának támogatásával – közvetlenül magas támogatási intenzitású VNT-vel valósulhat meg (pl. központi kormányzati épületek mélyfelújítása)."

egyetlen indikátor: Újjonnan épült vagy felújított távfűtés- és távhűtés hálózatok vezetékének hossza, 100 km-es 2029-es célértékkel.

A 4. prioritás 2. intézkedés (Megújuló energiaforrások) 1. beavatkozása: Megújuló energiák ösztönzése a villamosenergia-termelésben és a fűtés-hűtés terén. **A szövegben nincs utalás arra, hogy a fűtési rendszerek korszerűsítése felújítási intézkedésekhez lenne-e kötve;** ez a végrehajtási dokumentumokból derülhet ki a későbbiekben. A mutatók (Megújuló energiát előállító addicionális termelőkapacitás és Összes előállított megújuló energia) alapján nem releváns, hogy ebből mennyi vonatkozna a hőre és mennyi a villamos energiára.

Javaslatok:

Távfűtési rendszerek korszerűsítése, energiahatékonysága kapcsán javasoljuk a negyedik generációs távfűtési rendszerek kiépítésének előnyben részesítését, azaz a fejlesztések csomagban kezelését a rendszer megújuló alapokra (elsősorban geotermikus energia, hőszivattyú) helyezésével, az adott távfűtési rendszer által kiszolgált épületállomány alacsonyabb hőmérsékletű távhő fogadására és hatékony hasznosítására irányuló szigetelési és gépészeti mélyfelújításával kombinálva.

Magyarországon mintegy 4.3 millió lakásból kb. 650 ezer távfűtött és mintegy 150 ezer központi fűtéses lakás van - vagyis még mindig ~3.5 millió az egyedi lakás- vagy helyiségfűtéses lakások száma. A termálvizekben közismerten gazdag Magyarországon még számos településen lehetne akár földhőre vagy geotermikus energiára alapozva kisebb távfűtő erőművek telepítését ösztönözni.

Megújuló energiaforrások

A 4. prioritás 2. intézkedése: A megújuló energia előmozdítása az (EU) 2018/2001 irányelvvel – és az abban meghatározott fenntarthatósági kritériumokkal – összhangban. Aggasztó, hogy bár az anyag említi a biomaszra felhasználásának fenntarthatósági korlátait⁸, a fenntartható (a biomaszra megújulóképeségét meg nem haladó) használat feltételeit az anyag nem határozza meg; a hivatkozott megjegyzés önmagában **nem jelent biztosítékot a biomaszra fenntartható mértékű hasznosítására.**

Javasoljuk a fűtési, elsősorban távfűtési rendszerek vonatkozásában a biomaszra alkalmazásának mellőzését, és a geotermikus, ill. hőszivattyús megoldások előtérbe helyezését.

Az **Igazságos Átmeneti Alap** (a KEHOP Plusz 5. prioritása) intézkedései tartalmazzák a megújuló energiával kapcsolatos infrastruktúra fejlesztésének előmozdítását és a környezetbarát hazai energiatermelés és -felhasználás ösztönzését; ezek **konkrét, végleges**

⁸ "A biomaszra ösztönzése esetén a negatív hatásokat mérlegelni, a társadalmi költségekbe beépíteni szükséges (szállítás kibocsátása, területhasználat, talajvédelem, légszennyezés) és hatékony, korszerű, alacsony kibocsátású technológiák, tüzelőberendezések használata kívánatos. (...) Támogatásban részesíthetők a fenntartható erdő- vagy mezőgazdaságból származó biomaszra energetikai célú felhasználását alkalmazó létesítmények mind a helyi hőigény kielégítésére, mind alternatív üzemanyagokban történő további hasznosítása céljából."

részletes tartalma, pontos allokációja azonban nem ismert, további pontosításra szorul - a 3 Területi Igazságos Átmeneti Terv mint KEHOP Plusz melléklet végső tartalma ezzel összhangban kell legyen.

Gáz, fosszilis tüzelőanyagok, hidrogén

Az egyes operatív programokban gyakran említik az éghajlati célokat, az energiahatékonyságot, a szén-dioxid-kibocsátás csökkentését és a megújuló energiaforrásokat - ezek inkább általános célok vagy "szlogenek". A lehetséges projektek és beruházások köre egyelőre meglehetősen széles és meghatározatlan. A megújuló energiaforrások közül a napenergia, a biomassa és a geotermikus energia gyakran szerepel, míg a szélerőművek szinte egyáltalán nem szerepelnek a tervekben.

Földgázra és hidrogénre irányuló fejlesztéseket csak a KEHOP Plusz tartalmaz, a **“2.3 A transzeurópai energiahálózaton (TEN-E) kívüli intelligens energiarendszerek, -hálózatok és -tárolás fejlesztése”** célkitűzés keretében, valamint érintőlegesen - városi közösségi közlekedési járművek kapcsán - az IKOP Plusz. Földgáz annyiban jelenik meg a rendszerben, hogy a hidrogén és a biometán földgáz-infrastruktúrába táplálását lehetővé tévő fejlesztéseket támogat a program.

A 2.3. célkitűzés alatt megjelenő “A hidrogén mint energiahordozó és -tároló széleskörű alkalmazásának elősegítése” beavatkozás ismertetése szerint “jelen intézkedés technológiásemleges módon segíti elő a költséghatékony átállást szolgáló alacsony karbon tartalmú hidrogén előállításához szén-dioxid leválasztási, tárolási és hasznosítási technológiák alkalmazását”. **A karbonmentes, megújulóenergia alapú zöld hidrogén tehát nem kap elsőbbséget** (mint ahogy a Nemzeti Hidrogén Stratégia 2030 c. dokumentumban sem); a "más színű", a fenntarthatóság elveivel ellentétes és életciklusában nem klímasemleges nem-megújuló alapú hidrogén-előállítási módszerek ugyanolyan elbírálás alá esnek. Számos nem-zöld hidrogén előállítási kísérlet indulhat (nem az operatív programok keretében, hanem más forrásból). Ilyen például Magyar Földgáztároló Zrt. Akvamarin projektje a kardoskúti földgáz-tározónál, amelynek összberuházási értéke kb. 2,9 milliárd Ft, amiből 1,9 milliárd Ft az ITM és a NKIH közös pályázati forrása (Zöldgazdaság Finanszírozási Rendszer keretében - állami költségvetésből). <https://nkfih.gov.hu/palyazoknak/egyeb-tamogatás/zfr-kvg>

A TEN-E intelligens energiarendszerek és energiatárolás költségvetési előirányzata:

- 388 851 442 EUR Magyarország kevésbé fejlett régiói számára,
- 12 003 958 EUR Kohéziós Alapból országos fejlesztések a fejlettebb régiók (gyakorlatilag Budapest) számára, és további
- 30 000 000 EUR "olyan szervezetek számára, amelyek a karbonszegény gazdasághoz és az éghajlatváltozással szembeni rezilienciához hozzájáruló szolgáltatásokat nyújtanak, ideértve a figyelemfelkeltő intézkedéseket is" (046 beavatkozástípus).

Utóbbi, “figyelemfelkeltő intézkedéseket” is tartalmazó költségvetési sor vonatkozásában fontos, hogy itt nyílt pályázat keretében sokszínű tevékenységek, civil szervezetek karbonsemlegességgel, éghajlatváltozási rezilienciával, energiatudatossággal kapcsolatos szemléletformáló tevékenységei is önállóan támogatásban részesülhessenek. Ugyanezt javasoljuk a 2.2. célkitűzésre, azonos beavatkozástípusra (046) alokált 83 630 000 EUR vonatkozásában.

A hidrogéntermelő kapacitások növelésére irányul még a KEHOP Plusz 4. prioritás 2. intézkedésén **(2.2 A megújuló energia előmozdítása az (EU) 2018/2001 irányelvvel – és az abban meghatározott fenntarthatósági kritériumokkal – összhangban)** belül a 2. beavatkozás: Hidrogéntermelés megújuló alapjainak biztosítása. Ennek ismertetése során az anyag mindössze a Nemzeti Hidrogén Stratégia 2030-ra hivatkozik, **nem helyezi a hidrogénigényt és a hidrogéntermelést átfogóbb, az energiamegtakarítást, az energiaigények csökkentését előtérbe helyező és a fennmaradó energiaigény kielégítését szorgalmazó stratégiai kontextusba.** (Maga a Nemzeti Hidrogén Stratégia 2030 is csupán a karbonsemlegességi célra hivatkozik a várható technológiai fejlődés mellett, figyelmen kívül hagyva a Nemzeti Energia- és Klímatervben, valamint a Nemzeti Tiszta Fejlődési Stratégiában foglaltakat.)

Nem az áram- és gázszektor integrációja, hanem az áram- és hőtermelés szektorok átjárhatósága, integrációja (power-to-heat, heat-to-power) lenne ajánlott, amely így kevésbé függne a fosszilis alapra épített gázrendszertől, és a távhőt, hőenergia-közösségeket stb. is jobban az átalakuló rendszer-hálózatba integrálná. A cél ne a földgáz-infrastruktúra “átmentése” legyen, ami alapján újabb (még nem bizonyított) technológiáktól - ezúttal a hidrogén-technológiáktól - várná el az energiaátmenet egyik kulcsszerepét, ami nem “technológiasemleges” megközelítés és várhatóan nem is alkalmas erre a “silver bullet” szerepre. Az alacsony kibocsátású hidrogén termelés CCS használatával kifejezés megengedi, hogy fosszilis forrásból, fosszilis eredetű hidrogént állítsanak elő, ami a fosszilis függőség csökkentése és klímasemlegesség céljával ellentétes. Kérdéses, hogy a meglévő gázinfrastruktúra átalakításának és a kiszolgáló új hidrogén-infrastruktúra (töltőállomások, hidrogéntározók stb.) kialakításának magas költségeit ki, miből állja, vizsgáltak-e költséghatékonysági / gazdaságossági, társadalmi-környezeti és klímasemlegességi / energiaátmenet szempontból alternatívákat.

Energiaközösségek

KEHOP Pluszban szerepel energiaközösségek infrastrukturális fejlesztése az önkormányzatok kisebb mértékű részvételével. A vonatkozó uniós irányelvekre hivatkozik, de pontos célszámok nélkül - ezt pontosítani szükséges. A költségvetést nem különítik el kifejezetten az energiaközösségekre - ezt javasoljuk megtenni. A nem infrastrukturális fejlesztések támogatását javasoljuk a tudatosság növelésére, a prosumerizmus és az energiaközösségek képzésére és tanácsadására irányítani.

Szemléletformálás

Mélyreható társadalmi változásokat csak akkor lehet elérni, ha növeljük a társadalom érzékenységét az éghajlatvédelem és a környezeti problémák területén, ha ösztönözzük a társadalmi szemléletváltását és a környezettudatos cselekvést. Bár a KEHOP Plusz tartalmaz célokat a szemléletformálásra, ezek a jelenlegi tervek szerint a beruhásokhoz kapcsolódva valósulnának meg. Az egyes konkrét beruhásokhoz kapcsolódó szemléletformálás hátránya, hogy általában nem tud megfelelően átfogó lenni témájában, s hatékonyságuk is elmarad az önálló civil projektek hatásaitól. Javasoljuk, a két EU ciklussal ezelőtti fenntartható fogyasztás programok mintájára önálló szemléletformáló intézkedések indítását a KEHOP Plusz mindegyik prioritása mentén.

Terület- és Településfejlesztési OP Plusz (TOP Plusz)

Sajnos a program tervezői elmulasztották a biológiai sokféleség megőrzését a helyi fejlesztés eszközeként integrálni. A program általános célokat tartalmaz a zöld és kék infrastruktúra fejlesztésének támogatására vonatkozóan. Ezeknek az intézkedéseknek közvetett pozitív hatásai lehetnek a biológiai sokféleségre, de a mutatók gyengék és homályosak.

Energiahatékonyság, hozzájárulás a Felújítási Hullámhoz (Renovation Wave-hez):

Az önkormányzati épületek energiahatékonysági korszerűsítését a TOP Plusz támogatja. Az intézkedés nem részletes, nem említi sem a célzott felújítás mélységét, sem az intenzitást, a visszatéríthetőséget. Csak a célcsoportot említi: minden kevésbé fejlett régióban: főként önkormányzatok és intézményeik és fenntartóik: állami tulajdonú intézmények, civil szervezetek, vállalkozások és egyházak. Az intézkedések közé tartoznak az energetikai felújítások, Fenntartható Energia- és Klíma Akciótervek (SECAP) előkészítése vagy a SECAP-ban ígért energiahatékonysági beruházások végrehajtása és a kapcsolódó tudatosságnövelő, puha intézkedések. A mutatók ismét visszafogottak: 30 000 m² 2024-ig, 160 000 m² 2029-ig.

Fűtés

A 2. prioritás (Klímabarát megye) a helyi önkormányzatok (és intézményeik) energiafogyasztásának javítását támogatja, mind az energiahatékonyság, mind a megújuló energiaforrások felhasználása tekintetében. **Az operatív program szövege nem határoz meg semmilyen minimális felújítási követelményt, és nem szabja feltételül a megújuló energiaforrásokba történő beruházások számára, hogy a felújítás javítsa az adott épület energiateljesítményét.**

Mutatók: Jobb energiahatékonyságú középületek (2029-ig 446 476,19 m²) és a becsült üvegházhatásúgáz-kibocsátások (38 116,88 CO₂t/év). Bár a célszámok jelentősen javultak a 2021. szeptemberi tervezethez képest, amelyben mindössze 150 940 m² és 23739 CO₂t/év szerepelt, a szükséges nagyobb klíma-ambíció mentén ezek további növelésére lenne szükség.

Megújuló energiaforrások

Amint fentebb említettük, a 2. prioritás (Klímaparát megye) támogatja a helyi önkormányzatok (és intézményeik) energiafogyasztásának javítását, mind az energiahatékonyság, mind a megújuló energiaforrások felhasználása tekintetében. **Az intézkedéshez kapcsolódó mutatók nem teszik lehetővé annak értékelését, hogy ez az OP mennyiben járulhat hozzá a nemzeti megújulóenergia-célkitűzéshez.**

Energiaközösségek

A TOP Plusz az energiaközösségek infrastruktúra-fejlesztését tartalmazza, az önkormányzatok jelentős részvételével. A TOP Plusz utal a vonatkozó uniós irányelvekre, de pontos célszámok nélkül.

Az "egyablakos" energetikai ügynökséget a TOP Plusz 4. prioritása írja le (Budapest infrastrukturális fejlesztések). Szerepe az energiaközösségek és a prosumerek nem pénzügyi támogatása. A költségvetést nem különítik el kifejezetten az energiaközösségek számára. A nem infrastrukturális fejlesztések támogatását a tudatosság növelésére, a prosumerizmus és az energiaközösségek képzésére és tanácsadására kell irányítani.

Ajánlás: Az egyablakos ügyintézési modellt (a TOP Plusz 4. prioritásában szereplő budapesti energetikai ügynökségi koncepcióhoz hasonlóan) ki kellene terjeszteni Magyarország kevésbé fejlett régióira.

Gazdaságfejlesztési és Innovációs OP Plusz (GINOP Plusz)

A "zöld, alacsony szén-dioxid-kibocsátású átállást" (2. szakpolitikai célkitűzés, PO2) a GINOP Plusz NEM tekinti prioritásnak. A szöveg helyenként utal olyan kulcsszavakra, mint "fenntartható, körkörös gazdaság, üvegházhatású gázok és hulladékok csökkentése, éghajlat(változás) dekarbonizáció, zöld és intelligens megoldás". Ezek a zöld szempontok azonban NEM jelennek meg a gazdasági fejlődés kiemelt céljaiként vagy hajtóerejeként - inkább csak a csúcstechnológiai (technooptimista) innovációk, például a mesterséges intelligenciák, IoT, robotizáció, 5G, nano és biotechnológia melléktényezőjeként említik. Mint ilyen, **a fenntarthatóbb és kevésbé fogyasztás-függő gazdaság, társadalom és életmód felé történő paradigmaváltás NEM cél.**

A GINOP Plusz csak egy ígéretes K+F projektfejezetet tartalmaz: 022 - Kutatási és innovációs folyamatok, technológiatranszfer és együttműködés a karbonszegény gazdaságra, az éghajlatváltozással szembeni ellenálló képességre és az ahhoz való alkalmazkodásra összpontosító vállalkozások között; 17.485.714 EUR

A biológiai sokféleség szempontjai egyáltalán nem jelennek meg ebben a programban, annak ellenére, hogy minél jobban fellendítjük a gazdaságot, annál jobban használjuk természeti erőforrásainkat. A GINOP Plusz olyan vállalatokat támogat, amelyek növelni tudják termelékenységüket, növelhetik bevételüket és exportjukat, valamint új külföldi piacokat találhatnak. Eközben a program nem vezet be semmilyen biológiai sokféleséget igazoló intézkedést. Tekintettel arra, hogy a gazdasági fejlődés és a természeti erőforrásaink túlzott kihasználása a biológiai sokféleség csökkenésének egyik fő mozgatórugója, a biológiai

sokféleség megőrzésének elmulasztása ebben a programban rendkívül problematikus. Ez azt is mutatja, hogy a biológiai sokféleség általános érvényesítése még nem érte el ezt a területet. Ez a program használja fel a kohéziós politikai alapok több mint 25%-át, és a három vizsgált program közül ez a legnagyobb.

A biológiai sokféleség általános érvényesítésének figyelmen kívül hagyása nem újdonság Magyarországon. Az OECD 2018-as környezetvédelmi teljesítményértékelése kiemelte "a biológiai sokféleséggel kapcsolatos megfontolások a legtöbb ágazati politikába való integrálásának hiányát". Azt is megállapította, hogy "a {biológiai sokféleség} stratégiának a Földművelésügyi Minisztériumon kívül nincs elegendő ráhatása más minisztériumokra".

Az OECD hiába ajánlotta "az infrastruktúra bővítésének korlátozását az élőhelyek feldarabolódásának csökkentése érdekében" és "a hatékony végrehajtáshoz elegendő pénzügyi forrás biztosítását".

Integrált Közlekedésfejlesztési OP Plusz (IKOP Plusz)

Összhang a NEKT-tel és a magasabb klímaambícióval

Az integrált közlekedésfejlesztési operatív program javasolt költségvetésének több mint fele (2 522 millió EUR a 4 105 millió EUR-ból) elvileg az éghajlatváltozás elleni fellépéshez járul hozzá, míg az operatív program költségvetésének 28%-a (1 157 millió EUR) éghajlatromboló beruházásokra (közúti mobilitás) menne. Sajnos, bár a 3. prioritás címe "Fenntarthatóbb és biztonságosabb közúti mobilitás", a tartalma inkább káros, mint fenntartható. Emellett megemlíti, hogy többek között az EuroVelo kerékpárutak fejlesztése is támogatható lenne, ugyanakkor ehhez nem rendel semmilyen mutatót és forrást. Szintén figyelemre méltó, hogy mind a városi és elővárosi fejlesztésekre, mind a TEN-T vasúti fejlesztésekre **Budapest és agglomerációja a tervek szerint kb. kétszer akkora összeget kapna** (a Kohéziós Alapból), **mint az ország többi része** (kevésbé fejlett régiók) az ERFA-ból. Ez véleményünk szerint **ellentmond a Partnerségi Megállapodás céljának, a területi egyenlőtlenségek csökkentésére** és a policentrikus térszerkezetet biztosító városhálózat fejlesztésére. Sőt, ellentmondásnak tűnik a Partnerségi Megállapodás által megoldani kívánt feladatok között: Budapest és régiója nemzetközi gazdasági csomópont szerepének erősítése, miközben a területi egyenlőtlenségek csökkentésére és a vidéki térségek népességmegtartó képességének erősítésére törekszik.

Kapcsolódás az RRP-hez és a problémás projektekhez

A közlekedési operatív program megjegyzi, hogy az uniós forrásokból nem támogatható beruházásokat (pl. repülőtér-fejlesztés) más forrásokból fogják megvalósítani. A dunai TEN-T kikötők fejlesztése, valamint a Paks és Kalocsa közötti Duna-híd építése kikerült az RRP-ből. E projektek elemei, pl. a TEN-T kikötők fejlesztése, beleértve a kikötők körüli meder kotrását is, azonban megjelennek az Integrált Közlekedésfejlesztési Operatív Programban. Ezek a

beruházások azonban egy komplex fejlesztési koncepció (Rajna-Duna TEN-T folyosó) elemei, ezért összefüggéseikben kell értékelni őket.

A Duna TEN-T víziútként való fejlesztése elsősorban a nemzetközi árufuvarozók érdeke. Az összeköttetést biztosító kikötők és zárt közúti infrastruktúra fejlesztése mellett a vízi út fejlesztésére (beleértve a meder kotrását) is szükség van, amelyet a kormány az Európai Hálózatfinanszírozási Eszközből (CEF) kíván finanszírozni. A kotrás veszélyeztetheti a potenciális ivóvízbázisokat, valamint a védett és természetvédelmi szempontból fontos fajokat. A megnövekedett teherhajóforgalom valószínűleg jelentős hatással lesz a Natura 2000 fajokra.

A projekt fő indoklása a közúti teherforgalom csökkentése, de anélkül, hogy a teherforgalmat uniós szintű jogszabályokkal korlátoznák (ami nem valószínű), várhatóan nőni fog az átmenő áruforgalom Magyarországon, beleértve a vízi közlekedést is, anélkül, hogy a rendkívül sűrű közúti hálózatot egyáltalán tehermentesítenék. Nincs garancia arra, hogy az uniós tehergépjármű-forgalom a vízi utakra terelődne, mivel a tehergépjárművek áruszállítása a legtöbb esetben lehetőségei és a szállított áruk spektruma tekintetében nagyban különbözik a teherhajózástól. A projekt indokoltságát megkérdőjelezi az is, hogy a Budapest-Belgrád vasútvonal lényegében ugyanazt a szerepet hivatott betölteni, mint a víziútfejlesztés, azaz egy párhuzamos infrastrukturális beruházásról van szó, hasonló funkcióval.

Az IKOP Plusz a közlekedés biztonságának javítását, valamint a műszaki és környezetvédelmi "szolgáltatások" (pl. vadon élő állatok átjárói stb.) szintjének emelését célzó intézkedések mellett tartalmaz néhány új útépitési és útfelújítási projektet is (76 km nem TEN-T és 22 km TEN-T út), beleértve az utak kapacitásnövelését is. Ez utóbbiak az enyhítő intézkedések ellenére általában károsnak tekinthetők a környezetre és az éghajlatra nézve, az élőhelyek fokozott feldarabolódása és a többletforgalom vonzása miatt, ami az üvegházhatású gázok kibocsátásának növekedésével jár.

Digitális Megújulás OP Plusz (DIMOP Plusz)

Energiaközösségek

Az energiaközösségek számára "intelligens energiarendszerek" fejlesztését tartalmazza (az energiaközösségek ennek közvetett célpontjai). Cél/mutató: az "intelligens energiarendszereket" használó energiaközösségek száma (2024: 3; 2029: 20). A költségvetés nem különül el kifejezetten az energiaközösségek számára. A nem infrastrukturális fejlesztések támogatását a tudatosításra, a képzésre és a tanácsadásra kell irányítani a prosumerizmus és az energiaközösségek számára.

Végrehajtás Operatív Program Plusz (VOP Plusz)

Partnerek kapacitásépítése

A VOP Plusz célul tűzi ki többek között a társadalmi partnerek kapacitásépítését. A partnerség egyik kulcsa, hogy a monitoring bizottságokban dolgozó társadalmi partnerek megfelelően felkészültek legyenek feladataik ellátására és megfelelő kapacitásokkal rendelkezzenek ezekhez. Az elmúlt ciklusok tapasztalatai alapján csak akkor tudnak ezek a szervezetek érdemben részt venni a bizottságok munkájában, ha a szakmai tudás mellett elégséges anyagi forrásokkal is rendelkeznek. A Bizottság 240/2014/EU felhatalmazáson alapuló rendelete (2014. január 7.) az európai strukturális és beruházási alapok keretében megvalósított partnerségre vonatkozó európai magatartási kódexről megállapítja, hogy a hatóságoknak meg kell vizsgálniuk, hogy szükséges-e a társadalmi partnerek intézményes kapacitásának megerősítése és támogatnia kell ezt. A támogatás egyebek mellett célzott műhelytalálkozók, képzések, koordinációs és hálózatépítési struktúrák vagy a programok elkészítésével, végrehajtásával, monitoringjával és értékelésével foglalkozó találkozókon való részvétel költségeihez való hozzájárulás formáját öltheti. Szükségesnek látjuk a horizontális elvekkkel foglalkozó civil monitoring bizottsági tagok részvételre fordított idejéhez, a szakmai háttér munka költségeihez és a társadalmi kommunikáció, hálózatépítés költségeihez való hozzájárulást a technikai segítségnyújtás forrásaiból.